

d'oli des dels Serrans, el centre geogràfic dels quals és la vila *Xiva*; *l'apitxat* ha restat reduït a la zona valenciana on el domini català és més estret i més ample el domini xurro.

La forma *apitxat* suposa, però, que la forma originària del nom de la vila fos *Chipa, canviat en *čiba* pels moriscos de llengua aràbiga, perquè el so de *p* és estrany a l'àrab; després aqueixa *-b-* aràbiga fou catalanitzada en *-v-*, segons és normal entre vocals, en els arabismes: *rubb* > *rova*, *al-qūba* > *alcova raba* > *raval* etc. En efecte, ja hem vist que els habitants de *Xiva* restaren moriscos i certament arabòfons fins a última hora; en part segurament bilingües, però el que importa és només la llengua arrelada.

Aquest *Chiba* era la forma revestida pel ll. CEPA 'ceba', amb la conservació de la *-p-* sorda pròpia del mossàrab, i el tancament en *í*, en lloc de *e*, que hem observat acomplert en bastants mossarabismes, veg. els articles *Xirivella* i *Xiu* (supra, cf. l'art. *guisante* del *DECH*). I és que la producció de ceba, ha estat sempre abundant en terra valenciana: d'aquí és típica la «barraqueta de cebes ideada per conservar-les a l'engròs; pertot té gran reputació la «ceba valenciana» en general, p. ex. en tot Mallorca la sentia ponderar molt, en particular la de certes comarques val., com Gandia o Xàtiva, però enlloc no constitueix una producció tan predominant com entorn de la vila dels Serrans, com ho proclama la cobla popular: «*Xiva* té gran orgull /, per la ceba que cull, / si la ceba erra / *Xiva* està en terra» (Sanchis Guarnier, *Pobles Va. parlen..* III, 33). També entorn de Morella sentia parlar molt de la collita que esperaven de cebes.

Encara algun altre NLL d'aquest origen. En terres de Ponent del domini valencià *Torrechiva*, poble xurro de 300 hab., p.jud. de Llucena, vora el riu Millars, a 35 k. CastPna.: segons el cens de 1609 tenia 55 cases de moriscos (Regl., p. 108), xifra fins a la qual havia augmentat des de 13, 17 i 22, segons els censos del S.XVI (Lapeyre). Qui sap si sota aqueixa superfície romànica, no s'oculta un nom àrab-mossàrab *turra*. *l-ciba* 'terme (o termenal) de ceba'.

El Chive un poblet de 60 hab. a la prov. d'Almeria, agre. al mun. de Lubrín, entre aquest poble i *Serena* (agre. a Bédar, on nasqué la meva dona), i a ella li sentia «és *alčibe*» doncs amb l'art. aràbic aglutinat i la pron. *-ā* per *a*, pròpia del parlar morisc.

Xivell, V. *Xipell* s.v. *Misc. Mos. X-*

XIVERT

Antic castell i extens paratge muntanyenc en el Nord del País Valencià; més divulgat avui com determinatiu del nom d'ALCALÀ DE XIVERT, la vila situa-

da una cinquantena de k. al NE. de Castelló de la Plana.

No tractem ací del nom d'*Alcalà*, que ja s'ha estudiat en article a part; sinó només de *Xivert*. Notem, tanmateix, aquí, que *xivertins* s'usa com gentilici d'*Alcalà*, en concurrència sols amb el malnom *gaspatxers* (anotats, 1935 per J.G.M. a Castelló, Torreblanca i Alcalà mateix).

Al castell de *Xivert* li va dedicar un valuós article històric monogràfic, l'arxiver Manuel Ferrandis, en el volum en honor del seu mestre, l'eminent arabista Codera.¹ Com ell explica: «El castillo de *Xivert* (llamado hoy impropiamente *Chisvert*), del cual apenas se conservan ruinas en la cumbre de un cerro, a 3 k. de la villa de Alcalá»; i afegeix prou encertadament: «el nombre de *Eixivert*, *Xivert* i *Chivert* (pues de todas las estas maneras lo encontramos escrito en los docs.) es de origen antiquísimo --- los árabes no harían más que amoldar el nombre a su lengua ---».

Però si el castell està arruïnats, el paratge i les ruïnes segueixen com nom viu, en la tradició popular amb independència del d'*Alcalà*. Com vaig constatar en les meves enqs. de 1961 en els pobles de la rodalia, i en les caminades que hi vaig fer, guiat per pràctics locals. Ja a Vinaròs em mostraren amb el nom de *lo camí de čibért*, el que travessa el terme de Vinaròs, anant des del *Rajolar* d'Ulldecona cap al cementiri de Benicarló i enllà (xxviii, 57). A Benicarló, allà on travessa la vila en diuen *lo camí kalá*, però en els afores en digueren *lo kamí čibért* (xxviii, 110.57 i 59). A Alcalà mateix m'assenyalaven de lluny, dalt la muntanya el «castell de *čibért*» (xxviii, 179), i anant pel terme, m'hi assenyalaven, cap amunt d'aquell tossalet un avenc: *l'abēn de čibért* (xxviii, 187). Notem bé aquest avenc i encara més el fet que n i n g ú no pronuncià *Xisvert* ni *čizbért*, ni cosa semblant, amb *-sb-*.

MENCIONS ANT. Com que de bastants dels docs. hi ha diverses còpies, en algunes de les quals s'han introduït variants del mot sens dubte per infidelitat del copista o per modernització per part del publicador, donarem de cada una les variants, començant per la més digna de crèdit; i consignant la font de cada una.

Notem que les primeres són anteriors a la Conquesta del país per Jaume I, i vénen d'avenços audaçs, ocupació més o menys ferma per part dels cristians en país encara dominat pels moros.

1169. Anfós el Cast, en pergami, i acompanyat d'una cort de grans senyors catalans i aragonesos a la «Milicia Templi» «illud castrum de *Xuvert* et illud castrum quod vulgo dicitur *Orpesa* --- ut quando --- predicta castra de manu sarracenorum --- habere potuerimus --- Milicia Templi habeat illa castra cum omnibus terminis --- similiter --- dono M. Templi